

DEVELOPMENT OF INCLUSIVE EDUCATION IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: PROBLEMS AND SOLUTIONS

Fayziyeva Ubayda Yunusovna
Faculty of Pedagogy (PhD), Associate Professor

Abstract

The article discusses Inclusive Education, its content and essence, and presents the international and domestic legal frameworks that emphasize the continuity of children from preschool age to higher education. At the same time, the article presents the current problems and solutions in the formation of Inclusive Education in higher education.

Keywords: Persons with special needs, International Declaration of the Rights of the Child, Law of our Republic on "Guarantees of the Rights of the Child", Decree of the President of our Republic dated October 8, 2019 No. PF 5847 "On approval of the Concept for the development of the higher education system of the Republic of Uzbekistan until 2030", diversification, innovative educational platforms, audio, visual aids appropriate to their capabilities, necessary literature adapted to tactile sensations (Braille).

Introduction

OLIY TA'LIM MUASSALARIDA INKLYUZIV TA'LIMNI RIVOJLANTIRISH: MUAMMO VA YECHIMLAR

Fayziyeva Ubayda Yunusovna
Pedagogika fakulteti
- p.f.d. (Phd), dotsenti

Annotatsiya

Maqolada Inklyuziv ta'lim, uning mazmuni, mohiyati yoritilgan bo'lib, bolalarni makrabgacha yoshidan oliy ta'limgacha uzluksizligini ta'kidlovchi xalqaro va Pespublikamizda qabul qilingan qonuniy asoslar keltirilgan. Shu bilan bir qatorda maqolada hozirgi kunda dolzarb bo'lib turgan oliy ta'limda Inklyuziv ta'limni shakllantirishdagi mavjud bo'lgan muammolar va yechimlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Alohida ehtiyojli shaxslar, Bola huquqlari Xalqaro deklaratsiya, "Bola huquqlari kafolatlari" haqidagi respublikamiz qonuni, Respublikamiz Prezidentining 2019-yil 8-oktabrda "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF 5847-sonli farmoni, diversifikatsiya, innovatsion ta'lim platformalari, imkoniyatlariga mos audio, vizual vositalar, taktil sezgilariga moslashtirilgan (Brayl yozuvli) zarur adabiyotlar.

Hozirgi kunda maxsus ehtiyojli bolalar ta'limiga munosabat tubdan o'zgarib bormoqda. Insonparvarlik nuqtai nazardan jahondagi ko'plab mamlakatlarda maxsus-segregatsion ta'lim tizimi inkor etila boshlangan.

Mazkur mamlakatlarda maxsus ta'lim tizimi va mazmuni yetarli darajada talabga javob bermasligi ta'kidlanishi bilan bir qatorda bolalik huquqlarining ko'p jihatlari buzilishi qayd etilmoqda. Shuning uchun ham juda ko'plab davlatlarda maxsus yordamga muhtoj bolalarni sifatli ta'lim olishi, kompensatorlik imkoniyatlarini rivojlantirish hamda ijtimoiy moslashtirishni to'raligicha yo'lga qo'yish orqali kamol toptirish maqsadida umumta'lim maktablarida ta'lim berish masalasi davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. «Ta'lim hamma uchun» Umumjahon Deklaratsiyasiga binoan har bir bolaning to'laqonli va mukammal ta'lim olishi kafolatlangan bo'lib, ushbu Deklaratsiyaning bayonotiga binoan: «Maktablar bolalarning imkoniyatiga qarab emas, ish sifati va maktab ta'limiga javob berishi bilan xarakterlanadi», deb ta'kidlanadi. Va ular quyidagilardan iborat:

WORLD BULLETIN
PUBLISHING

Online Publishing Hub

World Bulletin of Education and Learning (WBEL)

ISSN (E): 3072-175X

Volume 01, Issue 01, October 2025

This article/work is licensed under CC by 4.0 Attribution

<https://worldbulletin.org/index.php/1>

-har bir bolaning huquqi ularning umumiy maktabda ta'lim-tarbiya olishini taqozo etadi;

-o'qitishning usullari va metodikalari va korreksion yo'naltirilishi bolaning ehtiyoji va imkoniytiga qarab tanlanadi;

-maktabda korreksion-pedagogik yordam talab darajasida, sifatli tashkil etilishi talab etiladi;

-bolalar, ularning imkoniyatlarini aniqlash va tabaqalashtirish to'g'risidagi qaror kompleks tarzda qabul qilinadi;

-bolaning har bir shaxsiy huquqi kafolatlanishi ko'zda tutiladi;

-maktablarning o'quv rejasi integratsiya tamoyili asosida amalga oshiriladi;

-inklyuziv maktablarning moddiy va texnik ta'minotida maxsus ehtiyojli bolalar uchun zarur bo'lgan infrastruktura va maxsus texnik vositalar bilan ta'minlanishi ko'zda tutiladi. Ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalar va yoshlar jamiyat hayotida ishtirok etishda boshqa bolalar bilan teng huquqlarga egadir.

Bugungi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish davrida butun dunyoda ta'limda alohida ehtiyojlari bo'lgan yoshlar va kattalar auditoriyada barcha bilan birgalikda ta'lim olish uchun innovatsion ta'lim platformalari asosida o'quv jarayoniga yangi texnologiyalarni tadbiq etish va o'zlashtirish tendensiyalari kuzatilmoqda. Jahon ta'lim amaliyotida bu yo'nalish inklyuziv ta'lim deb ataladi, va bizning respublikamiz ta'lim jarayoni amaliyotiga ham inklyuziya joriy qilinmoqda.

Alohida ehtiyojli bolalar va talabalarni tarbiyalash mamlakatimizning asosiy vazifalaridan biridir. Bugun jamiyatimiz o'z oldiga ta'lim olishda alohida ehtiyojlari bo'lgan shaxslarning huquqlarini har tomonlama qo'llab-quvvatlash, bu jarayonning barcha bo'g'inlarida ularning to'laqonli ta'lim olish imkoniyatini amalga oshirish vazifasi qo'yilgan. Bu vazifani amalga oshirishning eng maqbul va samarali yo'nalishi sifatida aynan **inklyuziv ta'lim** hisoblanmoqda.

Respublikamiz Prezidentining 2019-yil 8-oktabrda "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF 5847-sonli farmoni qabul qilindi [5]. Ushbu xujjatning muhim bandlaridan biri aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini, xususan, ta'lim olishda maxsus ehtiyojlari bo'lgan yoshlarni oliy ta'lim bilan qamrab olishni kengaytirish nazarda tutilgan. Yangi O'zbekiston taraqqiyotining hozirgi

bosqichida talaba yoshlarni inklyuziv sharoitda ta'lim olishiga alohida e'tibor qaratish muhim ustuvor yo'nalish hisoblanadi.

Respublikamizda 2019-yil 8-oktabrda "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF 5847-sonli farmoni qabul qilindi. Ushbu xujjatning muhim bandlaridan biri aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini, xususan, ta'limda alohida yondoshuvga muhtojlarni oliy ta'lim bilan qamrab olishni kengaytirish nazarda tutilgan. Yangi O'zbekiston taraqqiyotining hozirgi bosqichida talaba yoshlarni inklyuziv sharoitda ta'lim olishiga alohida e'tibor qaratish muhim ustuvor yo'nalish hisoblanadi.

Inklyuziv ta'lim alohida ehtiyojli talabalarni umumiy ta'lim tizimiga jalb qilish ta'lim olishda teng imkoniyatlar yaratish tamoyili bo'lib, ushbu yondashuv o'quvchilarning individual imkoniyati va ehtiyojlariga mos ravishda ularga ta'lim olish imkonini beradi.

OLIY INKLYUZIV TA'LIM UCHUN ZARUR SHART-SHAROITLAR

- Oliy ta'limda alohida ehtiyojli talabalar uchun ularning imkoniyatlari va ehtiyojlariga mos sharoitlar yaratish;
- Oliy ta'limda o'qituvchilar uchun metodik ta'minot (individual dasturlar, professor o'qituvchilar uchun metodik tavsiyalar va qo'llanmalar) yaratish;
- Oliy ta'lim professor o'qituvchilari uchun inklyuziv ta'lim bo'yicha maxsus malaka oshirish kurslari tashkil qilish orqali ta'lim jarayonida alohida ehtiyojli talabalarning ehtiyojlari va imkoniyatlari haqida tushuncha va metodikalar bilan qurollantirish;
- Alohida ehtiyojli talabalar uchun imkoniyatlariga mos zarur adabiyot, audio, vizual vositalar, taktil sezgilariga moslashtirilgan(Brayl yozuvli)metodik qo'llanmalar bilan ta'minlash;
- **Inklyuziv ta'limning muhim jihatlari bu Inklyuziv muxit:**
- **Tenglik: Har bir o'quvchiga ta'lim olish imkoniyatlarini teng asosda yaratish**
- **Diversifikatsiya: Ta'lim jarayonini o'quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashtirish**

- Qo‘llab-quvvatlash: Maxsus yordam va ko‘mak vositalarini qo‘llash.
- imkoniyatlariga mos zarur adabiyot, audio, vizual vositalar

Oliy ta‘limda alohida e‘htiyajli talabalar bilan ishlash:

Oliy ta‘limda inklyuziv ta‘limni qo‘llash nafaqat maxsus ehtiyajli talabalar uchun, balki jamiyat uchun ham muhimdir.

Oliy ta‘limda alohida ehtiyajli talabalar uchun maxsus qo‘llab-quvvatlash choralari muhim ahamiyat kasb etadi. Alohida ehtiyajli talabalar uchun inklyuziv ta‘lim sharoitini yaratish turli yondashuv va usullar qo‘llash, tegishli zamonaviy texnika va texnologiyalarni qo‘llash talab qilinadi. Bu yordam vositalari nafaqat talabalarning o‘quv jarayonini yengillashtiradi, balki ularning ijtimoiy va ta‘limiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlaydi.

Inklyuziv guruhlarda ma‘ruza, amaliy mashg‘ulot va seminarni tashkil etish va olib borish bo‘yicha taxminiy rejalashtirish namunasi

- Inklyuziv guruhlarda ma‘ruza, amaliy mashg‘ulot va seminarni tashkil etish va olib borish bo‘yicha taxminiy rejalashtirish namunasi

Ma‘ruza dizayni	Seminar mashg‘ulot	Amaliy mashg‘ulot
<p>Ma‘ruza rejasi, tayanch tushunchalarning Brayl yozuvida tayorlash va tegishli talabalarga tarqatish;</p> <p>Prezentatsiya yoki elektron manba‘ tayorlashda eshitish muammosi bo‘lgan, o‘zlashtirishga qiynaladigan talabalar uchun kalit so‘zlar, tushunchalarning lug‘aviy ma‘nosini muayyan rangdagi yozuv yoki tasvirda berib borish;</p> <p>Muammoli talabalarga tushunmagan, tushunishda qiynalgan narsalarini so‘rashga imkon berish, boshqa talabalarga ularning bergan savollari bo‘yicha fikr bildirishga imkon berish;</p> <p>So‘rov yoki test materialini har bir toifa talaba uchun moslashtirish va tarqatish (brayl yozuvda, soddalashtirilgan mazmunda);</p>	<p>Mavzu bo‘yicha muammoli talabalarga alohida topshiriqlar berish(mavzu yuzasidan savollar tuzish, rasmi ifodalartayorlash va tushuntirib berish;</p> <p>Har bir seminarda muammoli talabani har xil kursdoshi biga biriktish va oldindan belgilash orqali hamkorlik, uyg‘unlik hosil qilish;</p> <p>Har bir seminarni har xil interfaol usulda tashkil qilish, muammoli talabalarni har gal har xil talabaga biriktirish;</p> <p>Muammoli talabalar bilan ishlagan talabalarni muammoli kursdoshi bilan birgalikda rag‘batlantirib borish</p>	<p>Amaliy mashg‘ulotlarga muammoli talabalar o‘zlari tanlagan kursdoshi bilan maslahatlashib bajarishga undash;</p> <p>Amaliy mashg‘ulot uchun topshiriqlar mavzusini muammoli talaba uchun tushunarli tilda bayon qilingan holda yozma ravishda topshirish</p> <p>Amaliy mashg‘ulot topshirig‘ini har bir muammoli talaba bilan birgalikda muhokama qilish, yutug‘i va kamchiligini tahlil qilish va baholash</p>

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Bola huquqlari to'g'risida konvensiya — BMT Bosh Assambleyasi tomonidan 1989-yil 20 noyabrda bir ovozdan qabul qilingan.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrda "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF 5847-sonli farmoni.
3. „Bola huquqlarning kafolatlari to'g'risida“gi O'zbekiston Respublikasi Qonini. O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining 1992 y. 9 dekabrda 757 — XII — son qarori.
4. Файзиева У.Ю. Теоретические основы кластерной модели инклюзивного образования в Республике Узбекистан // Монография. - Ташкент, 2023.
5. Файзиева У.Ю. Ўзбекистон республикасида инклюзив таълим моделининг назарий асослари // Наманган давлат университет илмий ахборотномаси. - Наманган, 2023.
6. Файзиева У.Ю. Состояние доступности окружающей среды и возможности их создания для школьников и студентов в инклюзивном образовании // Мактаб ва ҳаёт. - Тошкент, 2023.